

Repræsentationelle rum

– æste-etiske kort som strategi i byplanlægningen

John Pløger

I ndenfor den kritiske byteori er blevet vant til analyser som fremstiller kapitalens og konkurrencesamfundets produktion af repræsentationelle rum. Analyserne har særlig været fokuseret på denne udviklings æstetiske udtryk som arkitektur, nye visuelle rumlige organiseringer som købecentre, «waterfronts», monumentale kulturbygninger eller museer. Disse rum er bl.a. et middel til at «at sælge stedet» (Boyer 1997, Harvey 1989, Kearns & Philo 1993, Zukin 1995).¹

I de senere år har vi set en bypolitisk interesse for, hvordan man mere bevidst kan iscenesætte byrums og nærmiljøers lokale betydning og mening. Denne udvikling er blandt andet kommet til udtryk i planlægningen for nærmiljø-i-by. I denne artikel vil jeg vise, hvordan der i denne planlægning udvikles specifikke socio-rumlige matricer med det formål at genskabe en kollektiv identifikation af et nærmiljø og en stedsidentitet. Iscenesættelsen af denne stedsidentifikation baseres ikke på velprøvede midler som renovering af det byggede miljø eller sociale eksperimenter, men bygges op omkring diskursive kortlægninger² og iscenesættelse af

nærmiljøets betydningsfulde repræsentationer. Denne udvikling viser at man planpolitisk er blevet bevidst om de repræsentationelle rums affektive, eksistentielle, distinktive, imaginære, historiske og socio-kulturelle værdi. Disse nye kortlægninger fører til et bestemt urbanpolitisk kort over problemstillingen og dens løsning, f.eks. at en tydelig stedsidentitet fremmer følelsen af stedstilhørighed. Med andre ord er der en tro på at de repræsentationelle rum kan skabe analogier, associationer og metaforer som kan bidrage til identifikationen af et "fællesskab" værdimæssigt, normativt og etisk. Artiklen vil gennem at specificere nogle "diskursive kort" illustrere, hvordan disse repræsentationer og kortlægninger tænkes indskrevet i rumlige former.

Eksemplet er hentet fra Oslo og har den officielle betegnelse Miljøbyen Gamle Oslo, hvilket er et nylig afsluttet bydelsprojekt i Oslo indre øst indenfor rammerne af et stort nationalt program for en «miljøvenlig og bærekraftig byudvikling».³ Jeg har i flere artikler set på, hvordan den fysiske planlægning i nærmiljøerne i form af arkitektur, landskabsplanlægning, og de byg-

gede miljøers æstetiske opgradering, reelt er en planlægning som ønsker at skabe et æste-etisk forhold. Det vil sige en planlægning som vil udnytte materielformernes signalisering af betydning ud fra den filosofiske tankegang at det æstetiske er anvisende på det etiske (Pløger 1997a, b, 2000). Det er især disse to spor – diskursive kortlægninger og æste-etisk planlægning⁴ – som forfølges i artiklen, og det vil afslutningsvis blive argumenteret med at denne planlægning forlader sig på byboernes materiel-semiotiske kompetence.

Det repræsentationelle rum – repræsentationernes repræsentation

Overalt i vore omgivelser og sociale liv er vi omgivet af og indvævet i repræsentationelle rum. En vennekreds har sine repræsentationelle rum formet gennem fælles oplevelser og erindring. Ens bolig er et repræsentationelt rum for f.eks. en funktionel arkitektur, for familien som ideologisk institution, og gennem boligindredningen skabes der et repræsentationelt rum for forskellige livsformer og livsstiler. En roman skaber et repræsentationelt forhold mellem fortællingens indhold og begivenheder og læseren. Et turistpostkort skaber et imaginært og lystfyldt repræsentationelt rum, og et fotografi repræsenterer erindringens øjebliksbillede fanget i en specifik tid-rumlig situering.

Der findes megen substantiel litteratur indenfor det semiotiske felt som har analyseret byens repræsentationelle rum (Barthes 1994, Gottdiener & Lagopoulos 1986), men også indenfor sociologien og bygeografien findes der efterhånden en omfattende litteratur som interesserer sig for produktionen og «læsningen» af byens repræsentationelle rum (Rodwin & Hollister 1984, Liggett 1997, Shields 1991, 1994, Short 1996). Andre har beskrevet hvordan urbaniseringsprocesser (urban «vækst og fald») har særlige diskursive repræsentationer gennem populær-kulturen og medier som et redskab til at situere bestemte «betydningsfulde» hændelser i tid og rum, eller diskursivt repræsenteret i politiske udtalelser og dokumenter, planforlag eller planlovgivning (Beauregard 1993).

Indenfor bysociologien og bygeografien er det ikke semiotikken og diskursanalysen som primært er afsættet for at forstå, hvordan de repræsentationelle

rum faktisk «læses». Men der findes en desto større interesse for hvordan rummet og materielforhold repræsenterer ideologier, varesamfundet, magt og klasse. En interessant vinkling til forståelsen af, hvordan produktionen af rums sociale meningsfuldhed sker gennem forskellige former for socio-rumlig praksis, er Edward Soja's beskrivelse af produktionen af en «spatialized mentalité».

Præsentationen af konkret rumlighed er altid vævet ind i en kompleks og anderledes re-præsentation af menneskelig sansning og erkendelse, uden nogen nødvendig direkte og determinerende korrespondens mellem de to. Disse repræsentationer, som semiotisk imaginæritet og kognitive kortlægninger, som idéer og idelogier, spiller en betydningsfuld rolle i formningen af det sociale livs rumlighed (1989:121).⁵

Denne sansning og fortolkning, mener Soja, er en konsekvens af at rummet i sig selv kan være givet, men

organiseringen af og meningen med rummet er et produkt af social oversættelse, transformation og erfaring (1989:79–80).

Det er denne sociale oversættelse og erfaring som skaber rummet som et socialt rum.

Soja udpeger dermed to vigtige forhold til diskussionen af repræsentationelle rum. For det første signaliserer de materielle forhold f.eks. en funktionalitet, en symbolsk betydning og en social brugsværdi. For det andet får rumlige forhold først social mening gennem «læsningen», den sociale oversættelse, af ting og objekters signalisering af betydning, og det som sker på stedet (praksisformer, interaktionsformer og hændelser). Det er for at forme denne «læsningen» vi i forstærket grad ser rums symbolske repræsentationer iscenesat med diskursive midler. Vi møder disse diskursive iscenesættelser når købecentret i «egne blade» (netop ikke kun reklame) omtaler centerets historie og imaginære kvalitet. Vi ser det når byer «reklamerer» for deres kvaliteter overfor omverden. Og vi ser det når boligannoncer for lejligheder fremhæver kvarterets socio-rumlige og bymæssige kvaliteter fremfor boligens.

Egentlig henviser begrebet diskurs lidt forenklet

sagt til sproget i dets konkrete liv, dvs sproget som tale, som erkendemåde og som betydningsbærende. Men begrebet diskurs henviser mere præcist til at udsagn, ræsonnering og analyse, sker indenfor en bestemt «videnssokkel», som former hvad der kan tales om og hvordan det kan tales om tingene. Det er sproget som genererer mening og det er de diskursive formationer («videnssokler») som organiserer menneskets erfaringer. Mennesket anvender disse diskursive formationer til at danne mening med sin omverden og rummets betydninger gennem de-kodning, eller med Sojas ord gennem «semiotisk betydningsproduktion og social oversættelse». Læsningen af arkitekturens mening og funktionalitet, læsningen af rumlige tegn mv, er således afhængig af en diskursiv kompetence. Derfor bliver diskursen, som Michel Foucault hævder, et strategisk felt, hvor det er vigtigt at udforme vidensfelterne, fordi en diskursiv praksis ikke kun er en omtale af tingene, men en omgang med tingene (Schmidt & Kristensen 1986).

Meningsdannelse er, ifølge Zygmunt Bauman, mere præcist et produkt af en kompleks interaktion mellem tre distinkte, og dog sammenvævede sociale processer, som er den kognitive, æstetiske og moralske rumliggøring.

Hvis det kognitive rum er konstrueret intellektuelt, gennem tilegnelsen af og distribueringen af viden, er det æstetiske rum fremstillet affektivt, ved hjælp af en opmærksomhed guidet af nysgerrighed og søgningen efter den oplevende intensitet, mens det moralske rum er «konstrueret» gennem en ujævn distribuering af følt ansvarlighed (Bauman 1993:146)

Baumans bestemmelse af disse former for social rumliggøring giver interessante perspektiver til at forstå byfænomenerens sociale mening. Han viser bl.a. hvordan den Fremmede, som er en trussel mod nærmiljøets moralske rum, bliver en inspiration i bycentrums æstetiserede rum. Bauman viser således at kognitiv og mental «kortlægning» er at skabe social meningsfuldhed og et resultat af forskellige former for hermeneutisk praksis, og dette forhold gør det muligt at definere menneskets omgang med rumlige forhold som netop en re-præsentation af en repræsentation. Det er dette som er de repræsentationelle rums

socialle essens; at medvirke til en tolkning at bevæge værdier, normer og normativitet såvel som adfærd og de sociale former.

Menneskets hermeneutiske praksis producerer altid en re-præsentation af en repræsentation, men under påvirkning af en række specifikke forhold som gør at rummets signifikativitet altid må bestemmes konkret, kontekstuelt. Verden så at sige befinder sig der, inden vi tager den i refleksiv og praktisk besiddelse. Omgivelser og hændelsers mening og betydning afhænger af den position subjektet har for at «læse» rummet, dvs. det meningsgivende perspektiv som sættes (fornuftsmæssig, æstetisk, moralsk). Rumlige forholds betydning og mening afhænger således af hvordan de læses, «af øjet som ser», men øjet «ser»⁶ gennem diskurser-i-brug. Derfor er det også vigtigt at iscenesætte de rumlige repræsentationers signalisering af betydning, for at sikre at øjet «kan se» og dermed «forstå» efter hensigten.

Nærmiljøets sociale mening

– fra materielle til diskursive kortlægninger

Den sociale rumliggøring, hermeneutikken, den fortolkende eller betydningsdannende praksis, er blevet et centralt orienteringspunkt for det nye årtusinds byplanlægning, fordi kapital og planleggere har opdaget hvordan urbane offentlige rum og bomiljøer besættes affektivt og lystfyldt, kognitivt og konsumptivt fremfor funktionelt og rationelt. Og derfor satses der på at byens rum som særlige repræsentationelle rum. Disse stærkt signifikative rum vurderes også af arkitekter og politikere at være det bedste middel til at skabe en stedssidentitet og stedstilhørighed på, som et nødvendigt modtræk mod en accellerende følelse af stedsløshed og (op)brud. At forsøge at tilbageføre mening, rodfæstethed og tilhørighed til stedet skal ske gennem sammenvævningen af historien, traditionen og (ny) urbanitet. I denne by handler byplanlægning, stedsformning, om at geninstallere stedets autoritet som den er "naturligt" grundlagt i arkitekturhistorien, stilen, mindesmærker og landskabet som midlet til at re-imaginere stedets identitets- og tilhørighedsskabende kraft, dvs. via stedet "å gjenfinne en tapt følelse av territoriell identitet, urban identitet og offentlige rom" (Robins

1997:320).

Disse repræsentationelle rum kan være skabt af det byggede miljøes historie, fremhævelsen af bestemte historiske begivenheder eller hændelser tilknyttet stedet, omtale af lokal betydningsfuld arkitektur, stedets sociale historie mv. Med andre ord ser vi hvordan stedsidentitet og stedstilhørighed i voksende grad bliver aktiveret som betydningsfulde gennem en diskursivering, dvs. gennem at iscenesættes gennem en specifik italesættelse. Denne udvikling er et forsøg på at producere de (politisk-ideologisk) foretrukne læsninger af stedet, og denne strategiske anvendelsen af diskursive iscenesættelser stiller voksende krav til at kunne dekode stedets centrale betydninger for at kunne identificere stedsidentiteten, bruge stedet hensigtsmæssig, og for at kunne føle en "sense-of-place".

At skabe både samfundsmæssige, lokale og personlige repræsentationelle rum er, så det er sagt, en nødvendig del af vores liv, og det sker indenfor meningssystemer som repræsenterer, som Helen Liggett

skriver, delvist følgende Henri Lefebvre⁷, «meningens loci i en kultur», (1997:226). Vi behøver som meningsdannende individer de repræsentationelle rum som samfundsmæssige, intersubjektive og værdimæssige identifikationsobjekter, og det gør rumlige repræsentationer til et særdeles vigtig politisk, økonomisk og kulturelt «værktøj».

Repræsentative kortlægninger af byens socio-rumlige forhold, og deres kollektive betydning, er selvfølgelig langt fra et ukendt fænomen. Repræsentationer og kortlægninger sker gennem (social)statistik, beskrivelser af det byggede miljøes fysiske forhold, gennem planlæggernes bykort, og gennem byhistorien. Alligevel kan man historisk set se at der er sket et skift fra en dominans af materielle kortlægninger (levetår, boligstandard, infrastruktur mv) i hvert fald frem til 1980'erne og til en større fokus på diskursive kortlægninger, hvor man ikke kun anvender arkitekturhistorien og lokalhistorien til at iscenesætte stedsidenti-

Former for diskursiv planlægning	Indhold
Socio-materielle kortlægninger	Kortlægning af levekår, boligstandard, infrastruktur mv. Kvantitativ metode.
Kortlægning af lokalhistorien	Lokalhistorien i tekst og som levende fortællinger. Dette skal skabe en historiseret steds-identitet. Lokale historikergrupper og professionelle.
Kortlægning af betydningsfuld lokal kultur	En registrering af nærmiljøets «way of life» (fælles aktiviteter, naboskab etc) og kulturelle aktiviteter, som midler til at skabe en fælles socio-kulturel horisont som man kan identificere sig med. Udredninger og registrering af aktiviteter.
Identifikation af det byggede miljøes socio-kulturelle og rumlige æstetiske værdier	<ul style="list-style-type: none"> • Registrering af lokal signifikant arkitektur, og det byggede miljøes arkitektoniske kvalitet. "Steds-analyse". • Identificeringen af kvaliteter i æstetiseringen af hverdagslivet, og æstetiseringen af det fysiske miljø, relateret til præferencer og livsformer. Delvist udført af beboerforeninger og planlæggernes «stedsanalyser».
Lokale «maps of meaning», kollektive betydningsskemaer	En kortlægning af værdier og holdninger til nærmiljøet og bylivet blandt lokalbeboerne. Kvantitativ metode, og i mindre grad kvalitative undersøgelser (primært studentrapporter, men også konsulentrapporter).

Figur. Diskursive former for kortlægning i miljøbyprojektet i bydel Gamle Oslo.

teten med, men også benytter lokale værdi- og holdningsundersøgelser som midler til at iscenesættes nærmiljøets sociale mening (f.eks. MGO 1998). I Norge har vi set denne udvikling illustreret gennem projektet Miljøbyen Gamle Oslo. I dette projekt har man anvendt en række diskursive kortlægninger af bydelen til at forme mulige stedsidentifikationer. Hvilke fremgår af den følgende figur.

Disse diskursive kortlægninger og fremstillinger bliver i sin tur anvendt til at italesætte og iscenesætte et lokalt repræsentationelt rum – en stedsidentitet, et meningsfuldt kollektiv rum, et nærmiljøes sociale mening, kollektive værdi- og betydningsskemaer – som et middel til at forme en fælles fortolkning af stedet som i sin tur formodes at forstærke følelsen af tilhørighed til stedet.

Et andet eksempel er arbejdet med stedsanalyser som er initieret af Miljøverndepartementet (MD 1993b). Stedsanalysen skal bidrage til en "systematisering av kunnskap for å forstå stedets historie, situasjon og framtidsmuligheter". Som sådan kunne der være tale om et samfundsvidenskabeligt, geografisk eller sociologisk projekt, men det slås med det samme fast at stedsanalysen er et "redskap for å analysere de fysiske omgivelserne som fysisk form" (1991b:3). Med andre ord indskriver den sig i arkitekturens diskurs og den fysiske planlægning, hvor stedsanalysens bidrag til stedsudvikling dels er at være et bidrag til "å utvikle et livskraftig stedsamfunn" og dels at være et redskap i en den voksende "stedskonkurrence", hvor "stedenes sosiale, kulturelle og fysiske kvaliteter får større betydning" (1993b:4).

Stedsanalysens temaer er "historisk udvikling", "natur og landskap", "bebyggelsens organisering" og "bygninger og andre elementer", og den er opbygget i fem dele som er "stedets forutsetninger, stedets udvikling, stedets form, stedets funksjon og stedets liv" (1993b:11). Det nærmeste man kommer "stedets liv" i notatet er en "kulturmiljøanalyse" alene omhandlende kulturminders egenskaber som "kunnskapsverdier, oplevelsesverdier, bruksverdi" (1993b:37). Der er således tale om en spatialiseret diskurs, hvis brugbarhed begrundes i Christian Norberg-Schulz' insistering på at vi gennemgår et stedstab ved at de gamle byggede miljøer forsvinder, og dette får også stedsidentifikatio-

nen til at erodere. Derfor skal stedsanalysen bidrage til at få de tre "grunnleggende menneskelige behov", som Norberg-Schulz har defineret, ind i planlægningen, nemlig orientering, identifikation og erindring (1993b:8).

Som bekendt er stedsbrug for Norberg-Schulz afhængig af om "vi spontant erkjenner stedet som en helhet" (1993b:8), dvs. om vi kan orientere os, identificere og **erindre** landskabet, arkitekturen, formen og den rumlige organisering som en helhed. Denne "læsning" af det byggede miljø, arkitekturen og landskabet er ikke reflektiv, men intuitiv og sansende, og helt afhængig af om mennesket genkender "ordensprinsippene bak formenes konkrete uttrykk" (1993b:8). Det er derfor ikke tilfældigt at der her er en henvisning til Kevin Lynch "mentale kart", som er menneskets visuelle kortlægning af rumlig-materielle identifikations- og orienteringspunkter i det kendte landskab.

Jeg vil i det følgende tegne to diskursive kort som særlig har formet planlægningen i projektet Miljøbyen Gamle Oslo, og som kan illustrere, hvordan de omtalte temaer og dele kan omsættes til konkret bypolitik og planlægningspraksis (uden at "stedsanalysen" har været eksplicit reference for diskurserne). Det ene diskursive kort anvender historien, kulturen og æstetikken, og indeholder de fleste af de i figuren fremstillede former for diskursiv planlægning. Det andet diskursive kort former idéen om det «store Vi», og er bundet op til den nærmiljøplanlægning som også var en central dimension og i bypolitikken generelt, og i særlig grad i projektet Miljøbyen Gamle Oslo.

Diskursive kort I – kultur, historie og æstetik

Som sagt er byens kulturel-repræsentationelle rum i disse årene en central dimension i storbyernes interurbane konkurrence, fordi kulturel image-produktion er blevet en vigtig konkurrencefaktor. Det er også en kendt sag at kultur især de seneste ti år har været anvendt som middel til at revitalisere den lokale stedsidentitet, og til at give borgeren «en stolthed» over at bo i byen eller bydelen (civic pride). Kulturen og kulturarven er således blevet et vigtig middel til at **forstærke** følelsen af stedstilhørighed. Oslo er intet undtag i så måde, men som det måske allerede anes har kultu-

ren mange ideale funktioner i bypolitikken. I Oslo mener Byrådet at en kultursatsning er særlig vigtig for at forbedre leverkårene, fordi:

... en aktiv kulturformidling og et godt tilgængelig kulturliv [kan fungere] som virkemidler for at trekke mennesker ut av ensomhet og isolasjon (BM 1995:11)

Kulturpolitikken ses både som en måde at forbedre livskvaliteten i almenhed på, og i særdeleshed som et middel der kan «bidra til å skape [en] sterkere bydelsidentitet og [et sterkere] fellesskap» (sms). Man skal gennem udbygningen af eksisterende kulturtilbud i Oslo indre øst, gennem etableringen af nye kulturhuse, og gennem lokaliseringen af centrale kulturbygninger til bydel Gamle Oslo, ifølge Byrådet, udligne såvel levekårmæssige som kulturelle forskel mellem øst og vest i byen. Den udligning og denne byudvikling var hovedargumenter da det sidste år blev besluttet at lokalisere en ny Opera i Bjørvika-området i bydel Gamle Oslo. Andre muligheder er, hvis der som ønsket sker en lokalisering af byens hovedbiblioteket i Oslo indre øst, en bygning af et stort akvarie. Der er også muligheder for at udnytte eksisterende museer i bydelen (f.eks. Munch-museet) og middelalderbyen.

Som det fremgår er satsningen på lokal kultur i dette tilfælde ikke først og fremmest tænkt som en næringspolitik af hensyn til den øgende interurbane konkurrence, men bydelen vil klart blive styrket i den intraurbane konkurrence. Der er først og fremmest tale om en stedstilhørighedspolitik, hvor kulturen skal virke socialintegrativ gennem «vern og udvikling af lokal kultur og kulturminde» (MD 1993b:21, MD udh). Kulturen anvendes således både som en socialpolitik, en stedsidentitetspolitik, og som middel i en stedstilhørighedspolitik (se Brun 1986, Ressem u.å).

En anden form for diskursiv kortlægning og iscenesættelse af nærmiljøets sociale mening er brugen af lokalhistorien. Miljøby Gamle Oslo projektet satser stort på en kortlægning og formidling af den lokale historie til bydelens beboere (BM 1995:18), og hensigten med denne satsning er at skabe en følelse af stedstilhørighed gennem at forbedre den historiske kundskab om sit nærmiljø. Dette arbejde er ifølge byrådet særlig vigtig i en tid med øgende internatio-

nalisering og samfundsmæssig forandring, idet «forståelsen af og tilknytningen til historien [er] en vigtig forudsætning for den enkeltes mulighed til at takle omstillingsprocessene» (BM 1995:13). I flere af bydelene i Gamle Oslo (f.eks. Gamlebyen, Kampen & Vålerenga) er de lokale «historikerlag» faktisk et af de mest attraktive beboerorganiserede aktivitetstilbud.

I disse bydele arrangeres der også løbende lokale arrangementer som fremstiller forskellige aspekter af bydelens historie gennem teaterforestillinger, historiske udstillinger, og ved markeringer af særlige historiske begivenheder. Stedstilhørigheden skabes i denne sammenhæng i høj grad via en re-traditionalisering, dvs. via ritualer, mærkedage og traditioner som kan virke fællesskabsskabende.

Denne historiske dimension i nærmiljøplanlægningen er altså en moderne form for «community-politik», en moderne form for fællesskabsskabende politik. Og først og fremmest er der tale om en diskursiv planlægning – formidling og iscenesættelse af stedet gennem den historiske italesættelse og fysiske iscenesættelse af stedets historie – som et middel til at skabe en bydelsidentitet gennem at få lokalbefolkningen til at føle de har en fælles historisk fortid gennem “Middelalderbyen”, andre historiske mindesmærker og lokalhistorien (NOU 1991). Den historiske diskurs skal skabe en nutidig følelse af som “ny” beboer at være del af et historisk betydningsfuldt og permanent kultur- og socialhistorisk fællesskab.

Projektet er også præget af en bevidst forståelse for det byggede miljø og arkitekturens egen betydning for dannelsen af en stedsidentitet, og projektet illustrerer således en «tilbagevending til den æstetiske byplanlægning» (Boyer 1990). Men det er i en lidt anden hensigt end den som demonstreres i de internationale analyser.⁸ Den tidligere socialdemokratiske miljøminister Torbjørn Berntsen, som satte stor politisk tyngde bag at få etableret Miljøby Gamle Oslo projektet, har udtalt at en bevidst stedsformning er vigtig, fordi de fysiske omgivelser er en del af den fælles kulturarv. Stedets æstetiske og historiske kvalitet er «vesentlige for folks trivsel og for folks følelse af tilhørighed til sitt sted» (Berntsen 1994:6).

I projektets satsning på at intensivere bylandskabets

sociale betydning ses også en række tiltag som satser på en æstetisk renovering af det byggede miljø, og et andet planmål er en genetablering af bydelens forhistoriske rumlige relation til Oslo-fjorden. Der indgår også ønsket om bevaring af historiske mindesmærker i nærmiljøet f.eks. i form af at «genåbne» den lokale Hovinbekken og at bevare og renovere historisk betydningsfulde byggeværker som «klosterruinerne», «Botsfengselet», og den gamle politistation på Grønland (MGO 2000).

Dette viser at det hovedsagelig er den historisk bevidste diskursive og æstetiske iscenesættelse af rummet og det byggede miljø som fremhæves gennem disse tre satsningsområder. Bevaring af arkitektonisk betydningsfulde objekter, og mere generelt kulturmindeværn, kan siges at være de centrale bærebjælker i det nye årtusinds byplanlægning (såvel som at være et led i revitaliseringen af nations-identiteten). Denne sammenvævning af hverdagslivets æstetisering og revitaliseringen af stedstillhørigheden gennem social- og arkitekturhistorien kommer også til udtryk i det stærke lokale ønske om at etablere det omtalte «Middelaldermuseum» i bydelen som skal fungere som Ett senter for oplevelse, aktivitet og kunnskap (NOU 1991). Her skal man kunne lære om bydelens fortid, opleve fortiden både interaktivt og gennem praksis (f.eks. madlavning), og museet skal blive et lokalt mødested. Kulturelle institutioner er således et eksempel på den i tiden omfattende satsning på at skabe lokale mødesteder som samtidig – gennem deres funktion og deres fysiske miljø – skaber en æstetisering af hverdagslivets sociale rum.

Diskursive kort II – renæssanse for fællesskabet: “I cannot say I without saying We”

Det skulle fremgå at den norske nærmiljøplanlægning overordnet – uanset om der er tale om en kulturel eller social planlægning – baseres på et ønske om at revitalisere de lokale sociale fællesskaber (kvarteret) og stedsidentiteten gennem en ny form for socio-rumlig politik. Æstetiseringen af hverdagslivets rum gennem det repræsentationelle rum er en central strategi. Men den overordnede forståelse af hvad et nærmiljø socialt set skal være, og den ønskede effekt af miljøbysat-

ningen m.h.t. revitaliseringen af nærmiljøets sociale funktioner, er i høj grad baseret på kendt tankegods.

Nærmiljø er en særlig stærk politisk metafor i Norge (MD 1993a,1994). Det udtrykkes f.eks. ved at sige at «nærmiljø er et verdiladet ord. Det har blitt symbol for gode verdier og ting vi er for» (Kaarhus 1994:4, forf. udh). Nærmiljø er blevet symbolet på det “gode” fællesskab som bygger på naboskab, frivillig deltagelse i lokale aktiviteter, traditioner, trygge bomiljøer, og et dagligliv med udgangspunkt i boligen og familien. Det ideale nærmiljø er det som har en tæthed og intimitet i det sociale netværk som gør at den uformelle sociale kontrol virker. Ferdinand Tönnies begrebspaar Gemeinschaft og Gesellschaft har spillet en betydelig nærmiljøteoretisk og politisk-ideologisk rolle (Schieffloe 1990, Otnes 1991, Kaarhus 1994).

Set i lyset af at det bymæssige nærmiljø politisk set anses for at være i en socialintegrativ og normativ krise, er de nærmiljøpolitiske mål selvfølgelig høje. Revitaliseringen af et fællesskab af den type som det satses på i Oslo indre øst, viser at kulturen og historien skal være et middel til, for det første, at skabe forskellige former for stabiliserende fællesskaber som skal bidrage til at eliminere en ontologisk usikkerhed. Nærmiljøet skal revitalisere et traditions- og værdifællesskab der kan bidrage til at eliminere trykket og faren ved en samfundsudvikling præget af social fragmentering, kulturel frisættelse og traditionsnedbrydning. For det andet satses det på at udvikle en intersubjektiv solipsisme, dvs. et klassisk venskab hvor fællesskabet er baseret på en forpligtigelse ikke alene overfor venskabet, men en forpligtigelse overfor hele nærmiljøet. En forpligtigelse overfor fælles social praksis og deres mål, traditioner og «sæd og skik» (Lash 1994:163–164). Og for det tredje er dette et middel til at fremme kommunitarismens etik som bygger på forpligtetheden overfor nærmiljøets Anden, forpligtetheden på «omsorgen for den Anden», en forpligtethed på almene dyder, sæd og skik, moral og etik (Vetlesen 1996, Bauman 1997). Dette er vejen til at genskabe et senmoderne bymæssig nærmiljøfællesskab. hvor «I cannot say I without saying We» (McBeath & Webb 1997).⁹

Muligheden for at (gen)skabe disse tabte ideale nærmiljøer forsøges legitimeret gennem en række kortlæg-

ninger af deres ønskværdighed (se f.eks. Nordahl & Knutdzon 1996).¹⁰ Satsningen på kulturen og historien som middel til skabe socialintegrative processer i nærmiljøet er i sig selv tænkt som et tiltag som skal sikre at det opstår multiplekse sociale relationer og social samhandling i nærmiljøet. Forpligtetheden overfor den Anden og fællesskabet som et "Vi", er set som det vigtigste middel til at revitalisere nærmiljøernes normative kraft, midlet til at løse eventuelle sociale konflikter og sociale problemer i nærmiljøet, og midlet til at modvirke udstødning og marginalisering. Målet er – i analogi med familieidealet – at genskabe et "dybt" fællesskab, hvor man er tæt knyttet til hinanden gennem fælles aktiviteter, stærke sociale bånd, og gennem normativitet, forpligtethed og traditioner.

Man kan således hævde at de strategier som er beskrevet ovenfor har som social-politisk mål at genskabe det følelsesmæssige, relationelle nærmiljø. Man satser stadig primært på at genskabe et nærmiljø som formes og reproduceres gennem at virke på baggrund af at fremstå som en følelsesmæssig nødvendighed, og denne følelse skal sikres og forstærkes gennem at udnytte strukturelle tiltag som det at skabe praksis-fællesskaber, organisere sociale netværk, og etablere en ressourcestærk «social infrastruktur». Helt parallelt med de danske kvarterløft-projekter (Byplan 1/98) skal de norske nærmiljøforsøg, satse på at udnytte nærmiljøets eksisterende ressourcestærke kræfter til at genskabe lokale sociale netværk og aktiviteter. Og som i Danmark bliver man da helt afhængig af det forhold at «mye av legitimiteten til nærmiljøforsøkene [er] bygget opp rundt evnen til å mobilisere lokale, frivillige ressurser» (Carlsson 1994:13). Legitimiteten er endvidere stærkt bundet op til et politisk-ideologisk projekt, der nærmiljøet med "velfærdssamfundets tilbagetrækning" igen, som i 1950'erne, er set som en nødvendig samfundsmæssig organisationsform som kan fungere solidarisk (især overfor de svage grupper) og «sætte mennesket i centrum». Det hører også med til helhedsbilledet, at foreningen af disse idealer i tillæg bygger på en politisk erkendelse af nødvendigheden af at genskabe den uformelle sociale kontrol, den sociale grænsesætning, og tæmningen af det anderledes. Men det tales der ikke så meget om.

Men den afgørende bypolitiske balancekunst i planlægningen af et urbant nærmiljø vil være evnen til at forene hensynet til de svage grupper, satsningen på nærmiljøets ressourcestærke infrastruktur, og respekten for forskelligheden i værdier og livsformer. Man bliver derfor nødt til at skabe det tolerante nærmiljø, en tolerant værdidiskurs, hvor man har individuelle rettigheder for individuel frihed og autonomi, men også en forpligtigelse overfor den Anden (svage, naboen, genboen). Hermed fremmes politisk-ideologisk også kommunitarismens idealer. Man ønsker at revitalisere en etisk forpligtigelse på fælleskabets og det nære samfunds værdiorientering, orden og forudsigelige levemønstre, samtidig som de individuelle friheder oprettholdes som ideal. Forskellen til Gemeinschaft-idéen er således at for kommunitaristerne kan fællesskabet ikke alene foreligge som et krav om normativ underordning som en betingelse for at blive accepteret i nærmiljøet. Fællesskabet må søges som et valg som er resultatet af dine egne moralsk-etiske valg (forpligtetheden). Heroverfor står en række analyser som viser at det urbane nærmiljø er konfliktuelt og må udvikles på baggrund af en respekt for forskelligheden (Young 1995).

Diskursiv planlægning – materielsemiotik og æste-etik

Den æstetiske vending i planlægningen betyder som sagt sammen med kulturationspolitikken, en øgende social og rumlig æstetisering af hverdagslivet. Når byrådet i Oslo fremhæver at «kunst og kultur er en forudsætning for å skape en menneskevennlig og levende by» (BM 1995:9), så argumenteres det i hovedsag med at det er en æstetisering af bylivets og nærmiljøets offentlige rum som kan skabe «mening, gi tilhørighet og identitet» (BM 1995:16).

Den senmoderne byplanlægning bygger på en genkommen overbevisning om de spatiale forholds sociale betydning via æstetikken. Endvidere, den "bevidste stedsformning" gennem fremhævelse af den materialiserede "fælles kulturarv" bygger på en overbevisning om nødvendigheden af en materiel-symbolisk, imaginær, og historiseret formning af nærmiljøets mening. I den aktuelle bypolitik satser man således stærkt på den rumlige og materielle retorik, der som bekendt drejer sig om at iscenesætte og indkode by-

ens og nærmiljøets materielstrukturer med «mening» og signifikativitet.

Med hensyn til læsningen af det repræsentationelle rum og den diskursive iscenesættelse af dets betydning, betyder denne udvikling en favorisering af det kan kunne benævne som hverdagslivets materiel-semiotiske praksis. Jeg har flere gange benyttet Dag Østerberg's beskrivelse av en "lun sommeraften på Sct. Hanshaugen" uderestaurant som eksempel på de mange momenter som kan inngå i den materiel-semiotiske praksis.

Uterestauranten på Sankthanshaugen er et høyst usikkert foretagende – besøket går fra null til overfylte bord. I de ekte, varme sommerkveldene trekker mennesker opp dit og fyller hele restauranten, og også gressbakkene og området rundt. Sett fra vanntårnet på toppen av Haugen er det som en bisverm – det syder og summer av folk nede ved restauranten, eller det er som om hele Haugen gløder som en tyrikubbe, en bikube, en tyribikubbe. Stemningen er god, vulgær på en god måte, ølgemyttlig uten å være fiendtlig. Her er et anonymt fellesskap som likesom puster sakte på Haugen og får den til å ulme rød og rund. En ekte urban erfaring, en forening av mennesker og materiell hinsides makt og avmakt, et amfibisk ritual hvor sommeren, luften, de utsprungne store trærne formidler følelsene og forholdene mellom menneskene.

mv, er alt sammen tiltag som viser at produksjonen af det «gode» nærmiljø kan være et resultat af det æstetiske forhold. Denne tænkning er, vil jeg hævde, begrundet i en neo-Kantianisme (Pløger 2000, 2001). I en mer populariseret form handler det om at man mener for eksempel et pænt oparbejdet boligområde, et æstetisk smukt bygget miljø og landskab, forskønnelsen av vore omgivelser, skaber positive etiske værdier som forpligtetheden på og omsorgen for det fælles rum, idealer om orden og renlighed etc. Idéen er at det derved via det fysiske miljøes æstetiske kvalitet sker en symbolsk anvisning på gode normer for omgangen med andre mennesker. Et citat som i populariseret form angiver denne tænkning, er når en tidligere byrådsleder i Oslo engang skrev, «pene steder skaper

(Østerberg 1991:169)

Rummets mening påvirkes således af forskellige kontekstuelle forhold, situativt og samtidigt. I byplanlægningen og den arkitektoniske praksis tildeles rummet og materielformen ofte en absolut signifikans, mens erfaringen, det levede liv, naboskabet, og det nærmiljørelaterede sociale netværk ligesom "tages for givet". Men det ser i dag ud til at ske en bevægelse henimod at tillægge identifikationen af, fortolkningen af og refleksionen over det byggede miljøes og rummets historiske, æstetiske og kulturelle værdi stor betydning. Det betyder ikke at erfaringen eller hverdagslivet i sig selv kommer mere ind i billedet, men at det er indset at folk "læser" stedet forskelligt. Man er mere bevidst på at sætte læsningen og tolkningen af rummet i centrum, fordi rummet og arkitekturen anses at være det privilegerede virkemiddel til at skabe gode sociale rum og forstærke en følelse af stedstilhørighed. Denne (stadig genkomne) overbevisning om materielforholdenes signifikative kraft kan læses som en form for (neo)environmentalisme, «ifølge hvilken vi kan designe det sociale ved at forme det rumlige» (Albertsen 1993:181).

Men der er også et andet mål som er på spil her. Et centralt element i denne form for rum-politik og nærmiljøplanlægning er ønsket om at skabe et æstetisk forhold, dvs det æstetiske skal være anvisende på det etiske. Det byggede miljøes form og arkitektur, landskabets æstetik, æstetisk smukke offentlige rum

snille mennesker».

Man kan vælge at le af denne «naivisme», men den findes i klartekst i nye initiativer for at skabe «defensible spaces» (se Albertsens kritik af neo-environmentalism), den magtfulde New Urbanism og tidligere i «City Beautiful» bevægelsen. Og det er som vist ikke vanskeligt at følge tankegangen både i den æsteticisme som stedsanalysen er baseret på¹¹ og i forsøgene på at udvikle en æstetisk filosofi for norsk (by)planlægning som har foregået op igennem 1990'erne, styret og formet af design-institutionen Norsk Form (Norsk Form 1992, 1994 – for en kritik se Pløger 2000, 2001).

Afslutning

Jeg har her vist – kortlagt – nogen diskursive og rumlige repræsentationer for en aktuell nærmiljøplanlægning. Jeg har mere præcist kortlagt-en-kortlægning, og vist hvordan det skabes repræsentationelle rum gennem at iscenesætte en betydningsproduktion ud fra et ønske om at iscenesætte de mulige fortolkninger af byrummets og nærmiljøets rumlige og sociale mening. Den benyttede matrice – kulturen, historien, æstetikken – har en hegemonisk filosofi som er det æstetiske forhold, dvs æstetikken som anvisende på det etiske.

I dag planlægges der ud fra at nærmiljøer ikke «skaber sig selv», som man mente gennem Gemeinschaft-teorien og den sociale netværkspolitikken. Nærmiljøer må skabes gennem en meningsproduktion. Æste-etikken er her det konkrete rumlighedsforhold som skal transcendere det individualiserede byliv – normativt, etisk og værdimæssigt – og bygge op den fælles identifikation af hvad som skaber "fællesskabet som fæl-

lesskab".

Denne udvikling, hvor den diskursive planlægning bliver – i det mindste – lige så vigtig som den fysisk-materielle planlægning, synes at bekræfte teser om at vi befinder os midt i det semiotiske samfund (Lash & Urry 1994). Et samfund hvor vi ser en mangfoldighed af rumlige og socio-kulturelle iscenesættelser der ved hjælp af visual symbolisering og diskurser, skaber et repræsentationelt rum der fungerer gennem et spil af tegn dels skabt gennem, og dels symbolsk understøttet af, veliscenesatte rumlige betydningsproduktioner.

Konsekvensen af dette er måske at bypolitik og planlægning må til at agere som aktive nihilister, dvs. åbenlyst stille sig midt i kampen om værdierne fremfor at «stole på» den materielle iscenesættelse af betydnings. Men det er en helt anden diskussion, som fortjener en anden artikel.

John Pløger, Dr.Art, Seniorforsker
Norsk institutt for by- og regionsforskning

Noter

1. Jeg må takke Halina Dunin-Woyseth, Arkitektskolen i Oslo, for spændende og kritiske kommentarer til artiklen. Desværre har jeg ikke kunnet indarbejde alle i den endelige artikel. Blandt andet skulle jeg gerne ville reflektere mere over Dunin-Woyseths ønske om at diskutere de metodologiske og epistemologiske konsekvenser af en kombination af hermeneutik, semiotik, semantik og diskursteori som jeg i realiteten argumenterer for. Og jeg skal gerne være med på at diskutere "distinksjonen mellom beskrivelse og analyse ved å bevisstgjøre en erkjennelse av hva vi persiperer i høy grad baserer seg på den forforståelse vi har". Som jeg ser er det en diskussion som ikke bare berører hermeneutikken og fænomenologien, men også spørgsmålet om "hvordan dannes mening og betydning" (altså det samspil jeg argumenterer for ovenfor).
2. Med "kortlægninger" menes her det som modsvarer det engelske begreb "mapping" som kan inkludere både kort, statistik og registreringer såvel som imaginaritet,

symbolisering og metaforisering. Der er tale om at lede efter de konstruktioner af maps of meaning som Peter Jackson bestemmer som: "Cultures are maps of meaning thorough which the world is made intelligible" (1989:2).

3. Dette nationale program for udviklingen af «bærekraftige byer» blev startet 1992 og løb til og med år 2000. Fem byer – Bergen, Tromsø, Kristiansand, Frederikstad og bydel Gamle Oslo – blev valgt ud blandt 20 byer som var blevet inviteret til at lave eget «miljøbyprojekt» af Miljøverndepartementet. Programmet var bygget op omkring 10 mål og en række indikatorer for opnåelse af disse mål. Det drejer sig bl.a. om: effektiv arealbrug, at sikre sundheden og levekårene, at reducere trafik og støjforurening, og en restruktureret af transportsystemerne i miljøvenlig retning. I satsningen indgik også en opgradering af bycentrum for sociale møder og kulturelle aktiviteter. Der blev arbejdet med en æstetisk opgradering af centrum, og de byggede miljøer i almenhed. Og man skulle revitalisere de suburbane nærmiljøer især gennem Lokal Agenda 21 initiativer (MD 1995). Det er denne æstetiske, socio-kulturelle, og livsformmæssige opgradering af det

- bymæssige nærmiljø som er utgangspunktet for denne artikkel.
4. Wolfgang Welsch (1997) diskutere det æste-etiske forhold med utgangspunkt i den æstetiske filosofi.
 5. Oversettelser er ved forfatteren.
 6. Ihvertfald om vi taler om meningsdannelse. Men «øjet»/ mennesket sanser også kropslig, ikke-refleksivt eller ikke-meningsdannende, intuitivt og «uden-grund».
 7. Der er en forskel i utlægnen af Lefebvres begreb om «det repræsentationelle rum». Nogen som Merrifield (1993), og Allan & Pryke (1994) argumenterer for at Lefebvre taler om «det passivt erfarede rum». Det repræsentationelle rum hos Lefebvre omfatter perceptioner i form af ikke-reflekteret forståelse som bygge på «grundleggende oppfattelser om hva rom "er"» (Shields 1994:75). For Lefebvre er de repræsentationelle rum derfor et produkt af praksis og derved «overskrider semiotiske metaforer om lesing og skrivning, koding og dekoding» (Shields 1994:76). Derfor «overskider» bl.a. Liggett og jeg Lefebvres begreb i semantisk og hermeneutisk retning.
 8. Denne tilbakevending dreier seg bl.a. om særlige socio-kulturelle bokvaliteter (gentrification) og konsumtions- og fritidsarenaer (waterfronts, kjøpcentrum, rekreasjons-områder). Aspen & Pløger (1997) introduserer flere av de sentrale artikler omkring dette tema.
 9. Kommunitarismen synes iøvrigt å have vært den underliggende hegemoniske ideologi for nærmiljøforskningen, nærmiljøplanlægningen og nærmiljøpolitikken de siste 20–30 år. Men det er en annen diskusjon (se Pløger 2001).
 10. Disse kortlægninger har derfor ikke noen fokus på bo- og nærmiljøet som konfliktuelt. Et enkelt undtag er Undstad (1999).
 11. I forlængelse af stedsanalysen er der skrevet en vejleder i Estetik i plan- og byggesaker, utgivet af Kommunal- & arbejdsdepartementet og Miljøverndepartementet, 1997, og Statens Byggeskik udvalg har utgivet en autoritativ vejleder i god arkitektur og boligplanlægning med titlen "Mit hus er din utsikt. God byggeskik for hus og land. – Hva, hvorfor og Hvordan", 1998. Bemærk – uden spørsmålstegn.
- Litteratur**
- Albertsen, Niels (1993): Byen, det sociale og retorikken. En retorisk rundtur i byens sociale rum, i Christensen, C.L. & Thau, C. (red): Omgang med tingene. Ti essays om tingenes tilstand, Kulturstudier 17, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag (pp.181–203).
- Allen, John & Pryke, Michael: The production of service space, Environment & Planning D: Society & Space vol. 12 (pp.453–475).
- Aspen, Jonny & Pløger, John (red) (1997): På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv, Oslo/København, Spartacus forlag/Politisk Revy.
- Asplund, Johan (1991): Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft, Bokförlaget Korpen, Göteborg.
- Barthes, Roland (1994): I tegnets tid, Oslo, Pax forlag.
- Bauman, Zygmunt (1993): Postmodern Ethics, Oxford, Blackwell.
- Bauman, Zygmunt (1995): Life in Fragments, Oxford, Blackwell.
- Bauman, Zygmunt (1997): Postmodernity and its Discontent, Cambridge, Polity Press.
- Beauregard, Robert A. (1993): Voices of Decline. The Postwar Fate of US Cities, Oxford, Blackwell.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (1994): Reflexive Modernization, Polity Press, Cambridge.
- Berntsen, Thorbjørn ((1994): Bærekraftig byutvikling: Heller føre var en etter snar, Plan, Nr.5–5, 1994 (pp.6–12).
- BM (1995): Kultur i storbyen, Bystyremelding (1/1995): Oslo Kommune, Byrådet, Oslo.
- Boyer, M. Christine (1990): The Return of the Aesthetic to City Planning, i Crow, Dennis (ed): Philosophical Streets. New Approaches to Urbanism, Washington, Maitsonneuve Press (pp.93–113).
- Brun, Jørgen (1996): Mangfoldig planlegging eller planlagt mangfold? En analyse av planlegging for sosialt nærmiljø i by, Hovedoppgave i Samfunnsgeografi, UiO.
- Bydelsforvaltning Gamle Oslo (1990): Miljøstatus – plan for miljørettet helsevern i Gamle Oslo, Oslo, Miljøverndepartementet.
- Byplan 1/98: Om Kvarterløftprosjektene, København.
- Carlsson, Yngve (1994): Arbeidsmetoder i lokalt utviklingsarbeid – erfaringer fra nærmiljøforsøk, Miljøverndepartementet (1994) (pp.10–17).
- Forprosjektrapport (1993): Miljøbyen Gamle Oslo, Oslo, Bydel Gamle Oslo.
- Gottdiener, M. & Lagopoulos, A.P.H. (ed)(1986): The City and the Sign. An Introduction to Urban Semiotics, New York, Columbia University Press.
- Harvey, David (1989): The Condition of Postmodernity, Oxford, Blackwell.

- Harvey, David (1996): *Justice, Nature & the Geography of Difference*, Oxford, Blackwell.
- Jackson, Peter (1989): *Maps of meaning*, London, Routledge.
- Kearns, G. & Philo, C. (1993): *Selling Places. The City as Cultural Capital. Past and Present*, Oxford, Pergamon Press.
- Kaarhus, Randi (1994): *Nærmiljø som idè og realitet*, MD 1994 (pp.4–9).
- KAD (1995): St.melding nr. 14 /1994–95) "Om levekår og boforhold i storbyene", Oslo, Kommunal- og arbeidsdepartementet.
- Kulturpartementet (1992): *Omgivelser som kultur. Handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø*, Oslo, Kulturdepartementet.
- Lash, Scott (1994): *Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community*, in Beck, Giddens & Lash (1994) (pp.110–174).
- Lash, Scott & Urry, John (1994): *Economies of Signs and Space*, London, Sage publication.
- Liggett, Helen (1997): *Byens syn, drømmens og minnes åsteder*, i Aspen & Pløger (red) (1997) (pp.218–253).
- Madanipour, Ali (1996): *Design of Urban Space. An inquiry into a Socio-spatial Process*, Chiceser, John Wiley & Sons.
- Massey, Doreen & Jess, Pat (1995): *A Place in the World?*, Oxford, The Open University.
- Massey, Doreen (1997): *En global stedsfølelse*, i Aspen & Pløger (red) (pp.306–319).
- McBeath, G.B. & Webb, S.A (1997): *Cities, subjectivity and Cyberspace*, i Westwood, S. & Williams, J. (ed): *Imagining Cities. Scripts, Signs, Memory*, Routledge, London (pp.249–261).
- Merrifield, Andrew (1993): *Place and Space: a Lefebvrian reconciliation*, Transaction, Br.Inst.Geogra. NS 18 (pp. 516–531).
- MD (1993a): St.meld. nr.29 (1992–93): *Om Nærmiljøpolitikk*, Oslo, Miljøverndepartementet.
- MD (1993b): *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring*, Oslo, Miljøverdepartementet.
- MD (1994): *Det organiserte mangfold. Om modeller og mennesker i nærmiljøarbeidet*, Oslo, Miljøverndepartementet.
- MD (1995): *Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer* (T-1116). Oslo, Miljøverndepartementet.
- MGO (1998): *Hva mener innbyggerne om middelalderbyen? Rapport knyttet til hva slags betydning satsingen på middelalderområdet har hatt for befolkningen i Gamle Oslo*, Oslo, Gallup.
- MGO (2000): *Hovedrapport Miljøbyen Gamle Oslo*, Oslo, Miljøverndepartementet.
- Miami Theory Collective (ed) (1991): *Community at Loose Ends*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Nordahl, B. & Knudtson, L. (1996): *Nabokontakt og deltakelse i indre by. Rapport fra et boligområde i GAMLE Oslo*, Oslo, Byggforsknotat 14, 1996.
- Norsk Form (1992): *Omgivelser som kultur. Handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø*, Oslo, Kulturdepartementet.
- Norsk Form (1994): *Forskning for estetisk kvalitet i offentlig rom*, Oslo, Norsk Form.
- Norsk Form (1995): *Bulletin 7/95*, Oslo, Norsk Form.
- Nielsen, Henrik Kaare (1993): *Kultur og modernitet*, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, Henrik Kaare (1996): *Æstetik, kultur & politik*, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.
- NOU (1991): *Oslo Middelaldermuseum. Senter for opplevelse, aktivitet og kunnskap*, Oslo, Kulturdepartementet (1991:31).
- Otnes, Per (1991): *Renessanse for Gemeinschaft? Nærmiljø, lokalsamfunn, nettverk, hverdagsliv: Omveier til materiell og formidling*, Tidsskrift for Samfunnsforskning nr.4/1991.
- Pløger, John (1995): *Urban Renaissance in Oslo: Social Reordering Through Aestheticization*, European Urban and Regional Studies 1995, 2(4) (pp.347–351).
- Pløger, John (1997a): *Byliv og modernitet – mellom nærmiljø og urbanitet*, NIBR-Pluss serie Nr.1/1997.
- Pløger, John (1997b): *Nærmiljøet som diskursivt iscenesat*, Sosiologisk Tidsskrift, Årgang 5, Nr.3/1997 (pp.197–217).
- Pløger, John (2000): *The Aesthe-Ethic Turn in Planning – Late Modern Urbanism*, Space & Culture No.6 (Anti-Methods) (pp.84–96).
- Pløger, John (2001): *Byens språk*, Oslo, Spartacus Forlag (feb/marts)
- Ressem, Toril (u.å.): *Nærmiljø i By*, Oslo, Statens Forurens-

- ningstilsyn.
- Robins, Kevin (1997): Byens fanger: Hva i all verden er en postmoderne by?, i Aspen & Pløger (red) (pp.319–50).
- Rodwin, L. & Hollister, R.M. (ed)(1984): *Cities of the Mind. Images and Themes of the City in the Social Sciences*, New York, Plenum Press.
- Schiefloe, Per Morten (1990): *Networks in Urban Neighbourhoods: Lost, Saved or Liberated Communities*, Scandinavian Housing & Planning Research Vol 7, No.2 (pp.93–103).
- Schiefloe, Per Morten (1994): Byvisjoner og byforståelse, *Sosiologi i dag* Nr.3 (pp.3–25).
- Schmidt, L-H & Kristensen, J.E. (1986): Foucaults blik, Aarhus, Modtryk.
- Shields, Rob (1991): *Places on the Margin. Alternative geographies of modernity*, London, Routledge.
- Shields, Rob (1994): Henri Lefebvre og byanalysen – intervju med Rob Shields (v/john Pløger), *Sosiologi i dag* Nr.3/1994 (pp.65–83).
- Short, John R. (1996): *The Urban Order*, Oxford, Blackwell.
- Simmel, Georg (1981): *Hur är samhället möjligt? – och andre essä*, Lund, Bokförlaget Korpen.
- Simmel, Georg (1997): *Simmel on Culture* (ed. Frisby, D. & Featherstone, M.), London, Sage Publication.
- Soja, Edward W. (1989): *Postmodern Geographies*, London, Verso.
- Soja, Edward W. (1996): *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Oxford, Blackwell.
- Sæter Oddrunn et.al. (1994): *Kultur i bydel Furuset*, Oslo, Prosjektrapport 144, Norges Byggforskningsinstitutt.
- Zukin, Sharon (1995): *The Cultures of Cities*, Oxford, Blackwell.
- Unstad, Marit (1999): Inkludring og ekskludering i nbomiljø. Flere-casestudie i borettslag, Paper til Nordisk By- og Boligforskningsseminar, Oslo 18–19. november 1999.
- Young, Iris Marion (1990): The ideal of community and the politics of difference, i Massey & Jess (ed) (pp.79–85).
- Vetlesen, Arne Johan (1996): Kommunitarisme, *Samtiden* nr.4/1996 (pp.14–27).
- Watson, S. & Gibson, K. (ed) (1995): *Postmodern Cities and Spaces*, Oxford, Blackwell.
- Welsch, Wolfgang (1997): *Undoing Aesthetics*, London, Sage Publication.
- Østerberg, Dag (red) (1991): *Kultur og barbari. Essays om kunst- og samfunnsvitenskap*, Symposion Forlag, Stehag/Stockholm.
- Østerberg, Dag (1991): Byens form og materie, in Østerberg (red) (pp.165–79) (inngår som 1.kap i Østerberg (1998).
- Østerberg, Dag (1998): *Arkitektur og sosiologi i Oslo – en sosio-materiell fortolkning*, Oslo, Pax Forlag.